Językowe, literackie i kulturowe ścieżki edukacji polonistycznej (tradycja i współczesność)

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesor Helenie Synowiec
w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej

NR 3287

Językowe, literackie i kulturowe ścieżki edukacji polonistycznej (tradycja i współczesność)

Księga jubileuszowa dedykowana
Profesor Helenie Synowiec
w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej

Redakcja naukowa
Danuta Krzyżyk, Bernadeta Niesporek-Szamburska

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2014

Redaktor serii: Dydaktyka Języka i Literatury Polskiej
Ewa Jaskółowa

Recenzenci
Barbara Myrdzik
Kazimierz Ożóg

W monografii zamieszczono reprodukcje następujących obrazów:

Lot i jego córki autorstwa Petera Paula Rubensa — reprodukcja za uprzejmą zgodą Staatliches Museum w Schwerinie, Republika Federalna Niemiec;
Lot z rodziną opuszcza Sodomę Petera Paula Rubensa — reprodukcja za uprzejmą zgodą Bass Museum of Art w Miami Beach, Floryda, USA;
Lot i jego córki Marca Chagalla — reprodukcja za uprzejmą zgodą Musée National Marc Chagall w Nicei, Francja. Marc Chagall © ADAGP, Paris [2014].

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach składa serdeczne podziękowania właścicielom praw do wymienionych prac za udzielenie zgód na ich reprodukcje. Szczególne wyrazy wdzięczności pragniemy złożyć władzom Bass Museum of Art w Miami Beach za udzielenie zgody na nieodpłatną reprodukcję obrazu Petera Paula Rubensa w niniejszym dziele.

Pani Profesor Helenie Synowiec
z okazji Jej jubileuszu
tom ten ofiarują
Przyjaciele, Współpracownicy i Uczniowie

Słowo wstępne

Sztuka tkwi nie tylko w posiadaniu wiedzy o czymś, ale także w umiejętności przekazywania jej.

Cyceron

Dobrym zwyczajem akademickim stało się dedykowanie wybitnym uczonym okolicznościowych ksiąg złożonych z prac ich przyjaciół, kolegów i uczniów. Niniejszy tom jest taką księgą ofiarowywaną z okazji 40-lecia pracy naukowej Pani Profesor Helenie Synowiec, inspirującej autorce wielu publikacji, nauczycielce wyrozumiałej i cierpliwej, osobie o wielkim sercu i niezwykłej skromności.

By uhonorować zasługi badawcze, dydaktyczne i organizacyjne Jubilatki dla nauki, studentów, regionu i jego kultury, podjęto inicjatywę wydania księgi i zaproszono do grona autorów Przyjaciół, najbliższych Współpracowników z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego oraz Uczniów Pani Profesor — dziś już niejednokrotnie doktorów i profesorów.

Oddajemy do rąk Czytelników — wszystkich osób zainteresowanych językiem, literaturą i kulturą polską, a także problemami edukacji polonistycznej — tom dedykowany wybitnej specjalistce dydaktyki języka polskiego, językoznawczyni, badaczce problematyki śląskiej. Znalazły się w nim wypowiedzi różnorodne zarówno pod względem tematycznym, jak i gatunkowym. Publikacja obejmuje studia, eseje i szkice, które stworzyły przestrzeń ważnych i fascynujących spotkań interdyscyplinarnych. Można je osadzić w trzech związanych z polonistyką dyscyplinach naukowych: w kulturoznawstwie, literaturoznawstwie i językoznawstwie, wykorzystujących odmienne metodologie i narzędzia badawcze. Przedmiotem oglądu i interpretacji są różnego rodzaju teksty: dzieła literackie oraz medialne, także filmowe, teksty prasowe, edukacyjne (np. pod-

ręczniki, słowniki), teksty popkulturowe, a także wypowiedzi dzieci i młodzieży — współczesne i sięgające do przeszłości, teksty przeznaczone dla dzieci i klasyczne, teksty szczególnie związane ze Śląskiem i te o szerszej tematyce. Towarzyszą im refleksje o charakterze teoretycznym: metodologicznym, filozoficznym i aksjologicznym, ogólnokulturowym, teoretycznoliterackim, teoretycznojęzykowym, historycznojęzykowym i dydaktycznym.

Zebrane w trzech rozdziałach: *Ścieżki kulturowe…*, *W stronę literatury…*, *Ścieżki językowe…* — ukazują bogactwo i różnorodność badań związanych z edukacją polonistyczną, a także jej integralny, jednoczący charakter — jest ona bowiem obszarem, do którego schodzą się rozmaite filologiczne drogi, gościńce i ścieżki, tak bliskie poszukiwaniom badawczym Pani Profesor Heleny Synowiec.

Danuta Krzyżyk i Bernadeta Niesporek-Szamburska

Szanownej Pani Profesor dziękujemy za Jej obecność w naszym życiu naukowym i prywatnym, za Jej ciepło i życzliwość. Dziękujemy za niezwykłą umiejętność przekazywania wiedzy, rzetelność badawczą, inspiracje naukowe i dydaktyczne.

Wyrażamy nasze uznanie dla dorobku naukowego Pani Profesor, ważnego zarówno dla językoznawstwa, jak i dla dydaktyki języka.

Z okazji jubileuszu życzmy Pani Profesor wszelkiego dobra, zdrowia, sił i energii do dalszej pracy, wielu jeszcze przynoszących radość i satysfakcję osiągnięć naukowo-badawczych, niesłabnącej pogody ducha i pomyślności w życiu osobistym.

Autorzy

Noty o Autorach

Zofia Adamczykowa, dr
emerytowany pracownik
Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Danuta Bula, mgr
Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego w Warszawie
Wydział zamiejscowy w Zabrzu

Emilia Czarnota, mgr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Bożena Cząstka-Szymon, dr
emerytowany pracownik
Wydziału Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach
Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka w Warszawie

Elżbieta Dutka, dr hab. prof. UŚ
Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Daniela Dylus, dr
VI LO im. Jana Długosza w Katowicach

Krystyna Gąsiorek, dr hab. prof. UP
emerytowany profesor
Instytutu Pedagogiki Przedszkolnej i Szkolnej

Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Anna Guzy, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Krystyna Heska-Kwaśniewicz, prof. zw. dr hab.
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Diana Jagodzińska, mgr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Ewa Jaskółowa, prof. dr hab.
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Karolina Jędrych, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Małgorzata Karwatowska, prof. dr hab.
Zakład Edukacji Polonistycznej i Innowacji Dydaktycznych
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Krystyna Kleszczowa, prof. zw. dr hab.
Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Urszula Kopeć, dr hab. prof. UR
Instytut Filologii Polskiej
Uniwersytet Rzeszowski

Jadwiga Kowalikowa, prof. zw. dr hab.
Katedra Polonistycznej Edukacji Nauczycielskiej
Uniwersytet Jagielloński

Krystyna Koziołek, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Danuta Krzyżyk, dr hab.
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Marta Kubarek, mgr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Bernadeta Niesporek-Szamburska, dr hab. prof. UŚ
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Magdalena Ochwat, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Ewa Ogłoza, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Regina Pawłowska, prof. zw. dr hab.
emerytowany pracownik
Zakładu Dydaktyki Języka Polskiego
Uniwersytetu Gdańskiego

Edward Polański, prof. zw. dr hab.
emerytowany pracownik
Katedry Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Barbara Pytlos, dr
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Agnieszka Rypel, dr hab. prof. UKW
Instytut Filologii Polskiej i Kulturoznawstwa
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Bogusław Skowronek, prof. dr hab.
Katedra Lingwistyki Kulturowej i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Aldona Skudrzyk, dr hab. prof. UŚ
Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Marta Szymańska, dr
Katedra Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Maria Wacławek, dr
Filozofska fakulteta
Univerza v Ljubljani

Halina Wiśniewska, prof. dr hab.
emerytowany profesor
Instytutu Języka Polskiego
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Małgorzata Wójcik-Dudek, dr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Stefan Zabierowski, prof. zw. dr hab.
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Aleksandra Zok-Smoła, mgr
Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Urszula Żydek-Bednarczuk, prof. dr hab.
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Spis treści

Słowo wstępne (*Danuta Krzyżyk i Bernadeta Niesporek-Szamburska*) 7

Profesor Helena Synowiec jako językoznawczyni, dydaktyk, popularyzatorka nauki

Krystyna Kleszczowa

Nauka w służbie oświaty. Swoistość dorobku naukowego Profesor Heleny Synowiec 11

Bibliografia prac naukowych Profesor Heleny Synowiec za lata 1976—2013 (oprac. *Danuta Krzyżyk*) 17

Ścieżki kulturowe…

Bogusław Skowronek

Egzystencjalny wymiar polonistyki. Refleksje dydaktyczno-kulturoznawcze 39

Urszula Żydek-Bednarczuk

Tekst medialny w edukacji polonistycznej 49

Danuta Bula

Przez działania twórcze do uczestnictwa w kulturze 61

W stronę literatury…

Krystyna Koziołek

Dotyk litery 77

Ewa Jaskółowa
Poetyckie reinterpretacje. Co zrobić z Lotem, jego żoną i córkami? 87

Magdalena Ochwat
Nadzieja dla Judasza, czyli od postaci biblijnej do relacji chrześcijańsko-żydowskich 99

Krystyna Heska-Kwaśniewicz
Katowice. Szkic do literackiego portretu miasta (rekonesans badawczy) 109

Stefan Zabierowski
O lekturze *Zielonej Gęsi* 127

Elżbieta Dutka
Rupaki dorastają…, czyli o relacjach między dziecięcymi lekturami a interpretacją poezji współczesnej w kontekście kształcenia literackiego w liceum 143

Zofia Adamczykowa
Sięgnijmy w edukacji po nieznane. (O bajce Bernarda Świerczyny) 157

Małgorzata Wójcik-Dudek
Z westybulu do piwnic, czyli o poszukiwaniu „swojości" w szkole 171

Ewa Ogłoza
Antonimia w podręczniku i *Dzbanek do herbaty* Hansa Christiana Andersena 183

Karolina Jędrych
Magia dziecięcej wyobraźni w dylogii o Karolci Marii Krüger . . 195

Barbara Pytlos
Rodzina i dom rodzinny jako istotne wartości w twórczości Ewy Nowak 207

Ścieżki językowe…

Halina Wiśniewska
Zanikanie w szkole wiedzy o historyczności języka polskiego . . 221

Daniela Dylus
Droga do nieba dla dzieci… jako podręcznik i przewodnik po ścieżkach życia. Funkcja dydaktyczna w modlitewniku ks. Ludwika Skowronka 233

Edward Polański
Kilka uwag krytycznych na temat łącznej pisowni cząstki *by* ze spójnikami i z partykułami 245

Diana Jagodzińska
Szkoła w języku, we wspomnieniach i w paragrafach 259
Jadwiga Kowalikowa
Wiecznie aktualne problemy dydaktyki języka polskiego 271
Marta Szymańska
O wykorzystaniu badań nad mózgiem w dydaktyce szkolnej . . 291
Aldona Skudrzyk
Porozumienie czy kontaktowanie się? 301
Agnieszka Rypel
Język pisany w szkole — między kreatywnością a schematem . 311
Aleksandra Zok-Smoła
O sposobach wprowadzania wiedzy językowej w podręcznikach szkolnych dawniej i dziś 323
Krystyna Gąsiorek
Rozumienie przez dzieci dziewięcioletnie wybranych związków frazeologicznych z nazwami części ciała 335
Marta Kubarek
Językowy obraz czasu — na podstawie definicji uczennic szkół podstawowych 349
Bernadeta Niesporek-Szamburska
O metatekście w blogach pisanych przez młodzież gimnazjalną . 363
Urszula Kopeć
Od odrzucenia do miłości. O różnych sposobach komunikowania uczuć na podstawie lektury pt. *Poczwarka* Doroty Terakowskiej . 377
Emilia Czarnota
O potrzebie pracy z gimnazjalistami nad znajomością znaczeń wyrazów i związków frazeologicznych (na przykładzie leksyki i frazeologii z zakresu nazw cech osobowości) 389
Maria Wacławek
Zainteresowania DZIEWCZYNY dawniej i dziś — na podstawie wypowiedzi młodzieży 401
Małgorzata Karwatowska
Żart, *kawał*, *ubaw*, *wygłup*, *chryja*, czyli *dowcip* w skojarzeniach studentów 417
Anna Guzy
Jakość emisji głosu przyszłych nauczycieli 427

Regina Pawłowska
Język ogólnonarodowy a regionalny w kulturze i w nauczaniu (wybrane problemy) 441

Bożena Cząstka-Szymon
O rzetelność, prawdę i odpowiedzialność w opracowaniach naukowych i popularnonaukowych (na przykładzie spraw śląskich) . . 453

Danuta Krzyżyk
W poszukiwaniu mądrości życia — refleksje wokół myśli Janusza Korczaka o szkole, pracy i języku 473

Noty o Autorach 487

Redaktor Małgorzata Pogłódek
Projektant okładki i stron działowych Anna Krasnodębska-Okręglicka
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Aleksandra Zok-Smoła
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2014 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-268-0
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-269-7
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 31,0. Ark. wyd. 33,5.
Papier Alto 90 g/m^2, vol. 1.5 Cena 70 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o." Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław